

# ЕКОНОМІКА

УДК 331.23(477.4)

А.М. Зелінська  
асистент кафедри менеджменту організацій

## РІВЕНЬ ДОХОДІВ ТА ОПЛАТИ ПРАЦІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПРАЦІВНИКІВ ЖИТОМИРСЬКОЇ ОБЛАСТІ

*Розглянуто рівень оплати праці сільськогосподарських працівників, проаналізовано структуру доходів селян, викладені можливі шляхи реформування матеріального стимулювання аграрної праці в умовах переходу до ринкових відносин.*

Добре відомо, що заробітна плата в нормально організованій економіці повинна виконувати мінімум дві взаємопов'язані функції - стимулюючу і відтворювальну. В умовах розвитку ринкових відносин в нашій державі практично обидві ці функції заробітної плати втрачені.

Особливо яскраво це виражено в сільськогосподарському виробництві. Незважаючи на пріоритетність розвитку суспільного виробництва в агропромисловому комплексі заробітна плата в цій галузі була і залишається однією з найнижчих у народному господарстві.

Рівень оплати праці сільськогосподарських працівників довгий час відставав від рівня оплати в основних галузях економіки і народного господарства в цілому, але у найбільш сприятливий період розвитку сільського господарства вони поступово зрівнювались і були досить близькими у 1990 році. Так середньомісячна заробітна плата в сільському господарстві становила 214 карбованців. При цьому була лише на 6,9% меншою ніж в цілому по народному господарству і становила 88,9 від рівня у промисловості.

Починаючи з 1991 року ситуація різко змінилася. Розрив між оплатою праці став збільшуватись і в 1996 році оплата в сільському господарстві області дорівнювала 64,6 гривні, що становило 56,6% від рівня у народному господарстві і 54,1% від рівня у промисловості, 51,0% від рівня в будівництві.

Ще гіршим є стан оплати праці в колективних сільськогосподарських підприємствах, які розміщені на радіоактивно забруднених територіях (табл. 1).

Таблиця 1

**Рівень середньомісячної заробітної плати працівників  
сільськогосподарських підприємств по роках**

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997
	Карбованців			Тисяч карбованців		Гривень		
Україна	243	403	3808	105	865	35,0	64,2	81,3
Житомирська область	214	398	3761	95,3	776,6	35,3	64,6	77,0
в т.ч. на радіоактивно забрудненій території	221,0	516,0	4008	91,2	608,8	33,2	56,8	75,6

Аналізуючи показники, наведені в таблиці, можна зробити висновок про те, що починаючи з 1993 року заробітна плата працівників сільськогосподарських підприємств, які розміщені в Чорнобильському регіоні є значно нижчою, ніж середньомісячна заробітна плата цієї категорії працівників, як в цілому по Україні, так і в Житомирській області.

Хоча абсолютний розмір оплати праці і підвищується, реальна заробітна плата весь час знижується. Купівельна спроможність сільського населення впала до рівня, коли працівник за кошти, одержані за роботу в колективному або державному секторі, не в змозі забезпечити свою родину набором продуктів харчування та предметів першої необхідності, які входять до мінімального споживчого кошика.

В умовах соціально-економічної кризи основним критерієм оцінки рівня доходу населення і заробітної плати, як головної складової доходу працівників, є прожитковий мінімум.

У світовій економічній практиці склалися різноманітні методики розрахунку прожиткового мінімуму. Ми для своїх розрахунків скористалися найпростішою з них - методикою американського економіста М.Оршанскі. За нею прожитковий мінімум визначають шляхом множення на три вартості продовольчої частини "споживчого кошика". За вміст цього кошика було прийнято, так званий, фіксований набір з 22 найуживаніших продуктів харчування, затверджений Кабінетом Міністрів України у 1992 році (табл. 2).

Таблиця 2

Співвідношення між середньомісячною оплатою праці в колективних сільськогосподарських підприємствах Житомирської області і прожитковим мінімумом

Роки		середньо-місячна оплата праці в сільському господарстві	Вартість фіксованого набору продуктів харчування	Прожитковий мінімум	Частка фіксованого набору у середньомісячній оплаті праці, %	Частка прожиткового мінімуму у середньомісячній оплаті праці, %
1990	крб.	214	26,3	78,9	12,3	36,6
1991		398	227	681	57,0	171,1
1992		3761	3911	11733	103,9	311,8
1993	тис.	95,3	88,5	265,5	92,8	278,7
1994	крб	776,6	696,4	2089,2	89,6	269,0
1995	грн.	35,3	30,1	90,3	85,2	255,8
1996		64,6	49,9	149,7	77,2	231,7
1997		77,0	55,3	165,9	71,8	215,4

В результаті проведеного аналізу можна зробити висновки про те, що після різкого зниження рівня життя в 1992-1993 роках вказана тенденція продовжувала свій вияв у 1994-1997 роках, хоча і значно меншими темпами. З усіх категорій працюючих в найгіршому становищі опинилися працівники сільськогосподарських підприємств.

Нами проведене анкетне опитування 214 осіб, які за своїм віком, статтю, рівнем освіти та кваліфікації репрезентують працівників сільськогосподарських підприємств Житомирської області.

На запитання анкети: "Як Ви оцінюєте рівень Вашої заробітної плати?" передбачалися такі варіанти відповідей: високий, добрий, середній, низький. Всі 100% респондентів обрали останній варіант відповіді.

На запитання про склад доходу сім'ї відповіді респондентів розподілилися таким чином: (табл. 3)

Таблиця 3

Структура доходів працівників сільськогосподарських підприємств

Складові доходу	Структура доходу, % для сімей		
	механізаторів	тваринників	інших категорій працюючих
Заробітна плата	32,4	27,8	25,4
Заробіток на стороні	-	10,3	15,4
Дохід від особистого підсобного господарства	65,3	56,2	48,8
Інші джерела надходжень	2,3	5,7	10,4
Всього доходу	100	100	100

Аналізуючи доходи сімей наших респондентів, необхідно відмітити, що найбільшу питому вагу в доходах сільськогосподарських працівників займають доходи від особистого підсобного господарства. При цьому зауважимо, що у формуванні доходів сільського населення особисте підсобне господарство

завжди відігравало помітну роль, компенсуючи певною мірою значне відставання рівня оплати праці в сільському господарстві від заробітної плати в інших галузях народного господарства. Наприклад, доходи робітників і службовців (жителів міст) від присадибного господарства є незначними і не впливають істотно на формування їх рівня життя.

Перехід до ринкових відносин, кризові явища у суспільному виробництві, перші кроки і результати реформування економіки (запровадження приватної власності на земельні ділянки, розширення землекористування громадян, зниження реальної заробітної плати тощо) стимулюють розвиток особистого підсобного господарства. Як наслідок, посилюється його роль у формуванні сукупного доходу сімей, особливо тих, що проживають у сільській місцевості. З 1992 року для сільських сімей основним джерелом доходу стало особисте підсобне господарство, відтіснивши оплату праці на друге місце у структурі сукупного доходу. Частка надходжень від нього (в натуральному і грошовому вигляді) збільшилась в 1996 році до 54,3%. Оплата праці в сільськогосподарських підприємствах з 50,8% у 1990 році зменшилась до 21,8% у 1996 році. На такому рівні вона була лише після Великої Вітчизняної війни [1. с.351].

Динаміка зміни структури сукупного доходу на сім'ю, яка проживає в сільській місцевості показана на рис. 1.

Сукупний дохід, %

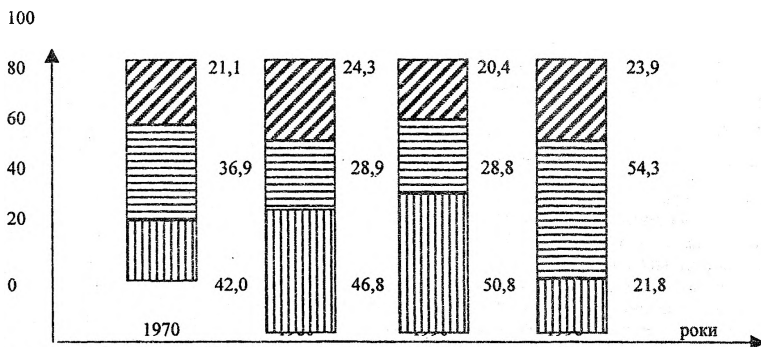
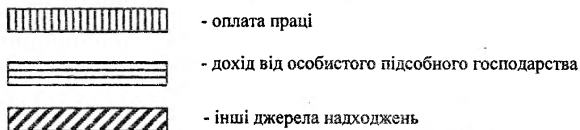


Рис. 1 Структура сукупного доходу сім'ї, яка проживає в сільській місцевості [1. с.351].



Слід зазначити, що основною причиною значних структурних зрушень сукупного доходу селян стало різке абсолютне і відносне падіння рівня оплати праці у громадському господарстві в зв'язку з загальною економічною кризою.

Негативно позначилося на рівні оплати праці сільськогосподарських працівників і те, що за останні сім років (1991-1997 р.р.) продуктивність праці (вартість виробленої валової продукції в співставних цінах 1996 року на одного середньорічного працівника) в області постійно знижувалась з 6390 грн. до 3955,3грн. Проведений факторний аналіз показує, що в цілому зменшення виробництва валової продукції сільського господарства обумовлено на 48,9% за рахунок зменшення кількості працівників і на 51,1% за рахунок зниження продуктивності праці. Зниження рівня оплати праці окремі вчені справедливо відносять до однієї з головних причин поглиблення економічної кризи в країні.

Оцінюючи рівень середньої заробітної плати необхідно враховувати те, що мова йде про нараховані, а не виплачені суми. Так станом на 01.01.98 року загальна сума заборгованості заробітної плати

сільськогосподарським працівникам в Житомирській області становила 60 млн.грн. Стан погашення заборгованості із заробітної плати залишається напруженим і з огляду на важке фінансово-економічне становище сільськогосподарських підприємств. Так із 724 підприємств цієї галузі в області 710 закінчили 1997 рік із збитками.

Як вихід, грошову оплату праці все частіше стали замінювати натуральною, в рахунок якої видають продукти харчування, корми для худоби, промислові товари власного виробництва або отримані за бартерними операціями, надають різні види послуг. Цей спосіб розрахунків з працівниками законодавчо не врегульований і непередбачений колективними договорами та положеннями про оплату праці в сільськогосподарських підприємствах. Не затверджено граничний розмір заміщення товарами грошової оплати праці. Зустрічаються випадки, коли вся зарплата видається продукцією, товарами і послугами. У 1997 році в Житомирській області за рахунок натуральної оплати було виплачено 47,3% фактично отриманої оплати. Цей показник по Україні складає 38,2%.

Через низький рівень оплати праці та нерегулярні її виплати працівники втрачають зацікавленість в роботі в колективних сільськогосподарських підприємствах.

Тому для виходу сільського господарства із кризи, вирішення питань матеріального стимулювання працівників набувають виняткового значення. Винятково важливим у цій ситуації є ціноутворення, необхідність регулювання якого підтверджується багаторічним досвідом країн з розвинутою ринковою економікою.

Ціни на сільськогосподарську продукцію повинні відшкодовувати товаровиробникам витрати виробництва і забезпечувати необхідний розмір нагромаджень. Цього можна досягти, як свідчить світовий досвід, шляхом підтримки рівня цін і доходів виробників у вигляді субсидій на часткову компенсацію витрат виробництва. Згідно з дослідженнями Організації Європейського економічного співробітництва (ОЕСС) прями або непрямі субсидії в сільському господарстві з 1979-1981 по 1984-1986 р.р. збільшилися у Європі на 40%, у Канаді - на 120% та у США - на 173%. Це призвело до того, що субсидії у тій чи іншій формі складали майже половину вартості сільськогосподарської продукції у Європі і понад 35% - у США [2.с.9.]

Застосування такого підходу регулювання економічних відносин у сільськогосподарському виробництві у нашій державі дасть можливість підвищити рівень заробітної плати сільськогосподарським товаровиробникам, що в свою чергу зумовить зростання продуктивності праці, збільшення виробництва сільськогосподарської продукції. Адже вирішення цих завдань без послідовного здійснення принципу матеріальної зацікавленості працівників в результатах їх праці неможливе.

## Література

1. *Агропромислове виробництво: стан і тенденції (1990-1997)*. К.: Інститут аграрної економіки УААН, 1997-435с.
2. *Ціноутворення в умовах формування ринкових відносин в АПК*. під.ред. Саблука П.Т. К.1997. 501с.
3. *За підсумками 1997 року. Доходи населення // Праця і зарплата №4, 1998 - С.30.*

**Поліщук М.П.** - науковий керівник, доктор економічних наук.